

## **Muzeul de Antichități din Iași în timpul refugiului din 1944. O mărturie inedită a profesorului Mircea Petrescu-Dîmbovița**

Nicolae Ursulescu

**Cuvinte cheie:** *Muzeul de Antichități, refugiu 1944, Mircea Petrescu-Dîmbovița, corespondență*

Muzeul de Antichități din Iași, fondat de profesorul Oreste Tafrali în 1916, în afară de rolul de instituție culturală, a jucat un rol important în pregătirea studenților care frecventau cursurile de Arheologie cu Preistorie și Istorie antică și Epigrafie de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași<sup>1</sup>.

Înaintarea continuă a armatei sovietice spre vest și stabilizarea temporară a frontului pe linia Chișinău – Iași au determinat autoritățile să întreprindă, începând din iarna anului 1944, evacuarea temporară a personalului și bunurilor Universității din Iași în județul Alba. Facultății de Litere și Filosofie i-a fost repartizat, ca loc de refugiu, îndeosebi orașul Zlatna, dar bunurile Muzeului de Antichități au fost depozitate la Alba Iulia. Directorul Muzeului, profesorul Paul Nicorescu, l-a delegat, la 23 martie 1944, pe secretarul instituției, asistent Dimitrie Berlescu, să se ocupe de evacuare, urmând a fi ajutat în această acțiune de desenatorul Muzeului (Vasile Hudici), de asistentul Mihail Guboglu (de la Institutul de Turcologie al Universității) și de studentul Ștefan Munteanu de la Litere<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> O. Tafrali, „Muzeul de Antichități din Iași”, în *Boabe de grâu*, 4, 1933, 11, p. 641-653 + 13 ilustrații; idem, „Istoricul înființării Muzeului de Antichități”, în *Arta și Arheologia*, 9-10 (1933-1934), 1935, p. 52-61; Radu Rodica, „Din istoricul Muzeului de Antichități din Iași”, în *Revista Muzeelor și Monumentelor*, 3, 1981, p. 21-28; Vasilica Mîrza, „De la o expoziție arheologică la un muzeu. Muzeul de Antichități și colecțiile sale”, în *Historia Universitatis Iassiensis*, V (2014), p. 281-315.

<sup>2</sup> Dimitrie-Ovidiu Boldur, *Studiul antichităților la Universitatea din Iași (până la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial)*, Bacău, Editura Babel, 2016, p. 139 și Anexa 31.

Din cauza timpului scurt avut la dispoziție, a lipsei mijloacelor pentru o ambalare adecvată a bunurilor Muzeului, precum și a dificultății de a se obține mijloacele de transport necesare, o parte a materialelor a fost depozitată în subsolul Universității<sup>3</sup>.

Însă, o altă parte a patrimoniului a rămas neevacuată și fără pază, în clădirea și chiar în curtea Muzeului, așa cum aflăm dintr-o mărturie a viitorului universitar ieșean Mircea Petrescu-Dîmbovița (1915-2013). Este vorba despre o scrisoare pe care acesta o adresează, de pe front, profesorului său de la Universitatea din București, Ion Nestor, la 11 iulie 1944<sup>4</sup>.

M. Petrescu-Dîmbovița era, în acel timp, asistent la Muzeul Național de Antichități din București și asistent onorific (la catedra prof. Ioan Andrieșescu) la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. În timpul războiului a fost mobilizat pe lungi perioade, luptând, ca sublocotenent (locotenent de la 8 noiembrie 1944) rezervist de artilerie, atât pe frontul de est, cât și pe cel de vest; între 1 noiembrie 1941 și 30 septembrie 1942 a activat la Odessa, în cadrul Serviciului de capturi al Armatei, împreună cu prof. Radu Vulpe. Pentru meritele sale militare a fost decorat de două ori cu Ordinul „Coroana României”<sup>5</sup>.

La 23 aprilie 1944 a fost din nou mobilizat și a staționat cu Regimentul 3 Artilerie grea, din care făcea parte, la nord-vest de Iași, în zona Lețcani – Bogonos. Instalându-și observatorul pe o movilă de pe Dealul Coroiu din satul Bogonos, a descoperit aici un mormânt de la începutul epocii bronzului<sup>6</sup>, despre care i-a comunicat profesorului Nestor, printr-o scrisoare, la 21 mai 1944<sup>7</sup>. Prof. Nestor îi răspunde, din Deva (unde se refugiase cu familia, pentru a scăpa de repetatele bombardamente aeriene asupra Bucureștiului), printr-o scrisoare (27 mai), în care, printre altele, face diverse aprecieri asupra descoperirii de la

---

<sup>3</sup> *Ibidem*, p. 139 și nota 309.

<sup>4</sup> Prof. M. Petrescu-Dîmbovița a donat cea mai mare parte a actelor sale la Arhivele Naționale Iași; copii după aceste acte se găsesc la Seminarul de Arheologie al Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Scrisoarea respectivă reprezintă ciorna originalului trimis profesorului Nestor.

<sup>5</sup> M. Petrescu-Dîmbovița, *Amintirile unui arheolog*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis XVII, Piatra Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2006, p. 55-68; N. Ursulescu, V. Cotiușă, „Viața și activitatea Academicianului Mircea Petrescu-Dîmbovița. Date esențiale”, în *Orbis Praehistoriae. Mircea Petrescu-Dîmbovița – in memoriam* (V. Spinei, N. Ursulescu, V. Cotiușă eds.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, p. 22-23.

<sup>6</sup> M. Petrescu-Dîmbovița, „Date noi asupra înmormântărilor cu ocră în Moldova”, în *Studii și cercetări de istorie veche*, I (1950), 2, p. 110-125.

<sup>7</sup> Idem, „Din corespondența lui Ion Nestor”, în *Arheologia Moldovei*, XXVI (2003), p. 333.

Bogonos, ca și printr-o carte poștală (3 iulie), în care își exprimă îngrijorarea pentru lunga tăcere din partea lui Petrescu-Dîmbovița<sup>8</sup>.

Acesta este contextul în care tânărul ofițer îi trimite profesorului Nestor scrisoarea din 11 iulie 1944, care ne interesează în legătură cu subiectul nostru<sup>9</sup>. Expeditorul scrisorii se scuză, nu lipsit de umor, că de câte ori a încercat să scrie a fost deranjat de „«bombănitul» bondarilor sau de «scuturatul covoarelor»”, făcând aluzie, evident, la raidurile aeriene și la tirurile artileriei inamice, pentru prevenirea cărora: „M’am pus la punct cu toate metodele, ca să-i fac să tacă, dacă nu sunt cumiți. Este și aceasta o „plăcere”, oarecum sadică, dar care în acest mediu trebuie neapărat cultivată”. Îndatoririle zilnice (de observator de artilerie și de ofițer de legătură cu armata germană) îi ocupau cea mai mare parte a timpului, dar încerca, ori de câte ori se putea, să întreprindă cercetări arheologice de suprafață în preajmă, instruindu-și și ordonanța în acest sens.

Cât despre materialele descoperite în mormântul din movilă, ca și alte piese arheologice pe care le găsisese, îl informează pe prof. Nestor că i le trimisese într-un pachet, prin intermediul asistentului Dimitrie Constantinescu<sup>10</sup>, care trebuia să i le predea profesorului Radu Vulpe, iar acesta să le ducă la Deva. Piesele au ajuns cu bine, în cele din urmă, la București, ceea ce a permis publicarea lor ulterioară.

Găsind înțelegerea comandantului său, M. Petrescu-Dîmbovița a putut face o deplasare la Iași, pentru a vedea care este situația la Universitate și la Muzeul de Antichități. Redăm mai jos constatările sale<sup>11</sup>:

„La Universitate, aspectul nu e chiar atât de jalnic ca la București, totuși impresia e «odesită»<sup>12</sup>. Într-un singur tavan, unde ar fi avut Dl Prof. Vulpe cancelaria, lângă o sală de seminar pentru Filologia clasică (sala Nr. 317), au pătruns 4 bombe. Mulajele sunt intacte<sup>13</sup>.

<sup>8</sup> *Ibidem*, p. 333-334.

<sup>9</sup> Menționăm că în lotul de corespondență provenit de la prof. M. Petrescu-Dîmbovița și păstrat la Seminarul de Arheologie, aceasta este singura ciornă a unei scrisori expediate, restul fiind doar scrisori primite. Faptul că expeditorul a considerat necesar să redacteze inițial o ciornă, pe care a păstrat-o, ar putea să indice importanța acordată acestui mesaj, în care se găsesc multe date științifice.

<sup>10</sup> Asistent la Institutul de Istoria Românilor al Universității din Iași, care primise sarcina de a se ocupa de evacuarea bunurilor și personalului Facultății de Litere și Filozofie în județul Alba – scop în care a făcut mai multe deplasări între Alba Iulia și Iași (Dimitrie-Ovidiu Boldur, *op. cit.*, 2016, p. 139 și Anexa 31).

<sup>11</sup> Transcrierea am făcut-o cu respectarea ortografiei din acea vreme.

<sup>12</sup> Probabil o aluzie la aspectul Odesei, după luptele purtate pentru cucerirea ei.

<sup>13</sup> E vorba, desigur, de mulajele executate la Paris și la Atena, după sculpturi celebre ale Antichității, care aveau scopul de a ilustra studenților cursurile și seminarele de arheologie și antichități.

La Muzeu e mai trist. Din cauza schijelor de bombe și a suflului a căzut în mai multe locuri tencuiala, sobele s'au stricat, iar geamurile dela ferestre și vitrine sunt aproape în întregime sparte. Este de regretat că vasele de la Vârțișcoi<sup>14</sup> au rămas aici, unele din ele spărgându-se și poate eventual să fi și dispărut. Am găsit chiar în curte asvârlit un vas, cred că e vorba mai curând de Ep. Migrațiilor decât La-Tène, de forma: [schița 1: Pl. I/1]<sup>15</sup>.

Într'o cutie, mai mult sau mai puțin răvășită, zăceau mai multe obiecte de fier, bronz, os și lut, preistorice și greco-romane și din Ep. Migrațiilor, care bănuiesc că s'ar putea să fie în cea mai mare parte dela Tyras<sup>16</sup>.

Dintre obiectele de fier reprezintă aici f. schematic numai un fier de plug [schița 2: Pl. I/6], un cuțit cu mânerul încovoiat [schița 3: Pl. I/7] și o fibulă [schița 4: ilizibilă pe copia avută la dispoziție].

Dintre obiectele de bronz reprezintă următoarele: [schițele 5-11: Pl. I/8-14]<sup>17</sup>.

Obiecte de os: o sulă [schița 12: Pl. I/15].

Vase de lut ars [schițele 13-16: Pl. I/2-5]<sup>18</sup>.

În timpul liber mă voi duce mereu la Muzeu pentru a desena și a face notițe după materialul care a mai rămas. Tot ceea ce a fost important s'a ridicat, totuși eu mai găsesc câte ceva și din ceea ce a rămas. Or trebuie, ca și aceste resturi să fie strânse cu grijă și depozitate la Universitate, unde există un delegat și o gardă militară. Dl Constantinescu mi-a spus că el a strâns tot ceea ce a crezut că e mai important din ceea ce a

<sup>14</sup> Localitate (numele actual: Vârteșcoiu) în jud. Vrancea (lângă Odobești), unde, la poalele Dealul Titila, pe terasa din dreapta râului Milcov, s-au descoperit întâmplător, pentru prima oară, vestigii ale culturii carpice (secolele II-III) – așezare și necropolă, suprapuse de o așezare de tip Sântana de Mureș din secolul IV d. Hr., cercetate, în 1926, printr-un mic sondaj de prof. O. Tafrali. Acesta a cedat materialele spre publicare asistentului său Grigore Anișescu („Noua achizițiuni ale Muzeului de Antichități din Iași. II. Antichitățile barbare de la stațiunea Vârțișcoi”, în *Arta și Arheologia*, II, 1929, fasc. 3, p. 14-22). Pentru încadrarea corectă a descoperirilor, vezi Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, Editura Academiei, 1973 (*passim*), iar pentru precizări privind locul descoperirii: V. Mîrza, *op. cit.*, 2014, p. 294 și nota 67.

<sup>15</sup> Ordinea în care sunt redată piesele în scrisoare am indicat-o prin numărul schiței, iar aranjarea în planșă (făcută după categoria pieselor) ne aparține.

<sup>16</sup> Săpături Paul Nicorescu.

<sup>17</sup> La veriga din schița 7 (Pl. I/14), autorul scrisorii a indicat: *Hängespirale*.

<sup>18</sup> Primul dintre vasele schițate (Pl. I/2) pare a indica o ceașcă dacică – tip ceramic cunoscut în cultura carpică. După dimensiunile indicate de autor la schițele vaselor din Pl. I/2-5, se pare că e vorba de piese miniaturale, dar și așa sunt mult prea mici (s-ar putea să se fi strecurat o eroare).

rămas neevacuat. E drept, că în ceea ce privește cărțile n'au mai rămas, aruncate bine înțeles pe jos, decât lucruri fără de nici o importanță, mai ales pentru arheologie. Eu am strâns și le păstrez: Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități 1915 și «Părerile unui trădător de neam» de V. Pârvan<sup>19</sup>, din care – ultima – sunt mai multe exemplare. Ici și colo este câte o fotografie a D-lui Prof. Nicorescu, care zace pe podea, între geamuri sparte și hârtii răvășite. Ceea ce este însă și mai trist este faptul că multe din fotografiile (cărți poștale ilustrate) care reprezentau diferite opere de artă sau vederi din străinătate, au fost luate de binevoitorii vizitatori sau găzduiți<sup>20</sup>.

Într-o formă mult mai rezumativă (și fără schițe ale materialelor rămase), M. Petrescu-Dîmbovița transmite informații despre vizita sa la Muzeul de Antichități din Iași și profesorului Ioan Andrieșescu, într-o scrisoare pe care i-o adresează la 11 august 1944<sup>21</sup>. Din scrisoare mai reiese că, în noua sa locație militară (din motive lesne de înțeles, nu face nici o precizare asupra acesteia), a găsit resturi neolitice: „Aceste mici descoperiri îmi procură aici o satisfacție sufletească deosebită și-mi însuțesc puterile [...]”.

Aceste epistole, pe lângă materialele documentare din arhive (care așteaptă încă o valorificare mai amplă), vin să întregească imaginea despre vicisitudinile la care a fost supus și Muzeul de Antichități din Iași în perioada refugiului din 1944-1945, având de suferit nu numai sediul și mobilierul, ci chiar și patrimoniul propriu-zis.

---

<sup>19</sup> V. Pârvan, *Părerile unui trădător de neam*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1914.

<sup>20</sup> Restul scrisorii îl redăm în Anexă, deoarece nu se mai referă la subiectul care ne interesează aici, dar este util pentru alte aspecte ale istoriei arheologiei.

<sup>21</sup> Cătălin I. Nicolae, „Mircea Petrescu-Dîmbovița (15 mai 1915 – 13 aprilie 2013)”, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, 65 (2014), 1-2, p. 171-172.

## Anexă

Redăm, în continuare, restul scrisorii lui Mircea Petrescu-Dîmbovița (din 11 iulie 1944) către prof. I. Nestor, în care se regăsesc unele informații interesante despre alte descoperiri și despre relațiile dintre autor și alți arheologi<sup>22</sup>.

„Am citit în ziarele sosite aici (*Universul și Timpul*) despre descoperirea tezaurului de monete dacice dela Rădulești<sup>23</sup>, jud. Hunedoara, la care ați luat parte Dvs.<sup>24</sup> și Dl Oct. Floca<sup>25</sup>, achiziționând tezaurul pentru Muzeul din Deva.

Îmi închipui că nu ușoară v-a fost munca de a întocmi catalogul bronzurilor preistorice din Muzeul dela Deva. Eu m'am ocupat ceva mai îndeaproape cu dep.[ozitul] dela Martinești<sup>26</sup> și m'am izbit de unele contradicții dintre inventarele Muzeului și Repertoriul lui Roska<sup>27</sup>.

Dl Mitrea<sup>28</sup> lucrează în permanent la Deva. A terminat probabil definitiv cu capitoul ostășesc, cum era și natural după o activitate de ca. 2 ani în continuu.

Nițu<sup>29</sup> am auzit că e mobilizat pentru lucru.

<sup>22</sup> Răspunsul lui I. Nestor la această scrisoare a fost formulat din Deva, la 23 august 1944 (M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, 2003, p. 335-336).

<sup>23</sup> Octavian Floca, „Monnaies «daciques» du type Hunedoara. Les trésors de monnaies de Rădulești et de Sălașul de Sus”, în *Dacia*, XI-XII (1945-1947), 1948, p. 71-104 + pl. IX.

<sup>24</sup> I. Nestor îl va informa pe M. Petrescu-Dîmbovița despre descoperirea și componența acestui tezaur în scrisoarea din 23 august 1944 (M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, 2003, p. 335).

<sup>25</sup> Octavian Floca (1904-1983), arheolog și numismat, fost director al Muzeului din Deva, a colaborat cu reprezentanți de frunte ai arheologiei și istoriografiei din România; M. Petrescu-Dîmbovița s-a bucurat de ospitalitatea sa în perioada în care a studiat descoperirile de bronzuri din Transilvania, în vederea redactării tezei de doctorat.

<sup>26</sup> Mărtinești, jud. Hunedoara: M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, Editura Academiei, 1977, p. 99 și pl. 163/9-19 (depozit datat în Hallstatt A1).

<sup>27</sup> Márton Roska, *Thesaurus Antiquitatum Transsilvanicarum. I. Praehistorica*, Cluj-Kolozsvár, 1942.

<sup>28</sup> Bucur Mitrea (1909-1995), numismat și arheolog, cadru didactic universitar (1941-1952), cercetător la Muzeul Național de Antichități, apoi la Institutul de Arheologie din București.

<sup>29</sup> Anton Nițu (1911-1995), arheolog, fost asistent și șef de lucrări la Catedra de Arheologie a Universității din Iași (1941-1951), apoi cercetător la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași; unul din cei mai avizați cunosători ai civilizației cucuteniene. La data redactării scrisorii era colaboratorul profesorului Radu Vulpe.

Mi-a scris o c. p. Dl Mateescu<sup>30</sup> la Galați, crezând probabil că m'am evacuat acolo. Printre altele, îmi spunea că a vizitat Tyras-ul. I-am răspuns.

Părinții mei se evacuasera la Giurgiu, dar după a 4-a vizită<sup>31</sup> au renunțat, ducându-se la Ucea în jud. Făgăraș, la cumnatul meu, Cpt. Ing. Isăcescu<sup>32</sup>.

Transmiteți, vă rog, cele mai alese salutări D-lui Dr. Oct. Floca și respectuoase sărutări de mâini D-nei Floca, mulțumindu-le pentru timpul cât am stat la Muzeu.

Respectuoase sărutări de mâini Doamnei Nestor și cele mai bune urări de sănătate Domnișoarei Ionica.

Primiți, vă rog, asigurarea deosebitului meu respect.

Al Dumneavoastră devotat,

M. Petrescu-Dâmbovița<sup>33</sup>

P.S. Primiți, vă rog, din partea mea o fotografie făcută de un camarad la observatorul unde activez zilnic.

M. Petrescu-Dâmbovița"

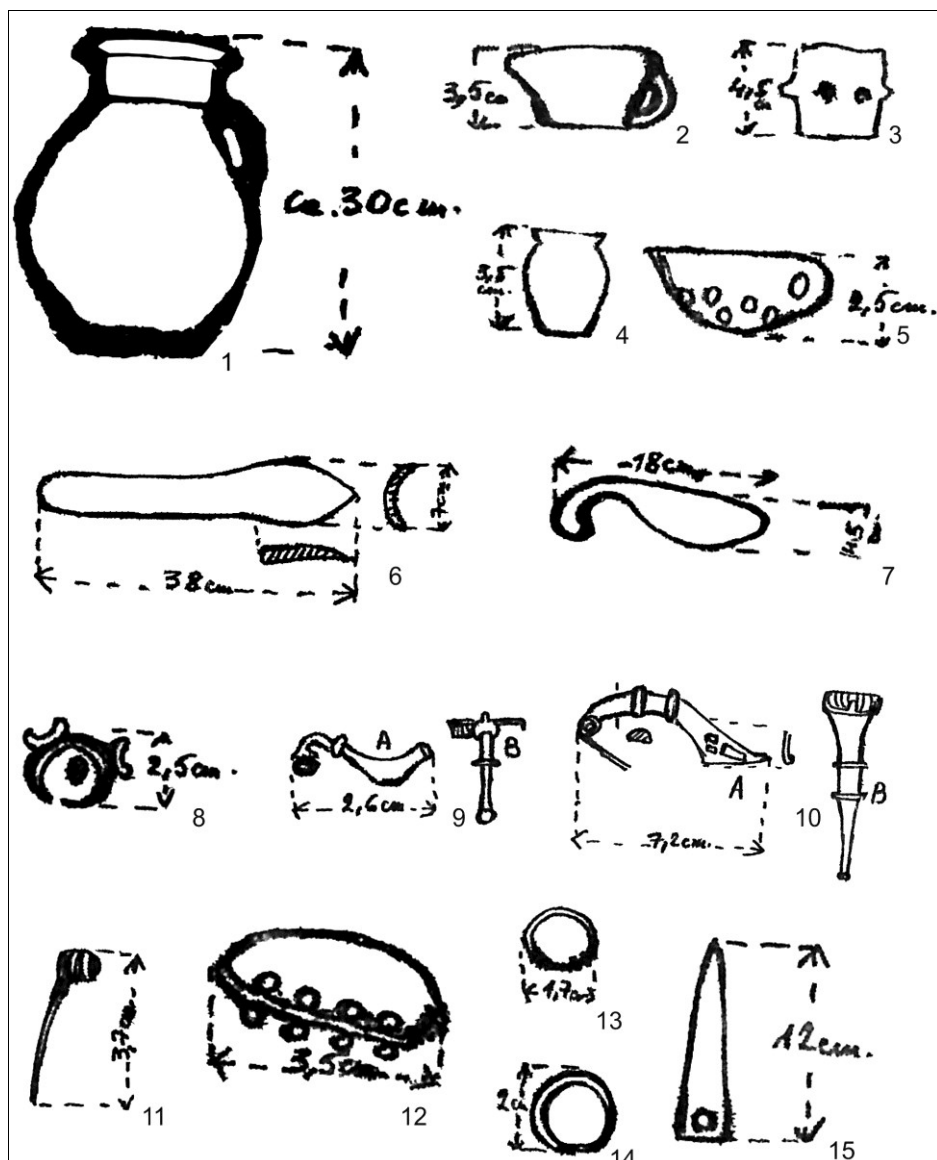
---

<sup>30</sup> Corneliu N. Mateescu (1911-1997), arheolog (specializat îndeosebi în problemele neoliticului), asistent universitar la catedra prof. I. Andrieșescu (perioadă în care a colaborat îndeaproape cu M. Petrescu-Dâmbovița), apoi la Muzeul Național de Antichități și la Institutul de Arheologie din București.

<sup>31</sup> Este vorba de cel de al patrulea raid aerian anglo-american asupra Bucureștiului și împrejurimilor – eveniment care l-a determinat și pe prof. Ion Nestor să se mute temporar la Deva.

<sup>32</sup> Despre familie, vezi M. Petrescu-Dâmbovița, *op. cit.*, 2006, p. 7-18; N. Ursulescu, V. Cotiugă, *op. cit.*, 2015, p. 18-26.

<sup>33</sup> În privința ortografierii numelui, prof. M. Petrescu-Dâmbovița a oscilat multă vreme între â și î, alegând, în cele din urmă, forma cu î.



Pl. I. Schița (făcută de M. Petrescu-Dîmbovița) unor piese arheologice rămase la Muzeul de Antichități din Iași după evacuare.  
1-5: vase ceramice; 6-7: obiecte de fier; 8-14: obiecte de bronz; 15: sulă de os.



**Musée d'Antiquités de Iași pendant le refuge de l'année 1944.  
Un témoignage inédit du Professeur Mircea Petrescu-Dîmbovița  
(Résumé)**

**Mots clefs:** *Musée d'Antiquités de Iași, refuge 1944, Mircea Petrescu-Dîmbovița, correspondance*

Dans l'hiver de l'année 1944, ayant en vue l'offensive de l'armée soviétique, les autorités ont ordonné l'évacuation du personnel et du patrimoine de l'Université de Iași en Transylvanie, dans le dép. d'Alba. Bien qu'officiellement a été aussi évacué le patrimoine du Musée d'Antiquité de l'Université, cependant à cause de bref délai, de l'absence des moyens adéquats d'emballage et des moyens de transport nécessaires, une partie des matériaux a été déposée dans le sous-sol de l'Université et une autre partie a restée dans le siège et dans la cour du Musée. Sur la situation du bâtiment du Musée et des matériaux y restés on relate par Mircea Petrescu-Dîmbovița (professeur d'avenir pour l'archéologie à l'Université de Iași), dans une lettre envoyée (le 11 juillet 1944), du front (près de Iași), vers Ion Nestor, son professeur à l'Université de Bucarest.

En recevant une courte permission, M. Petrescu-Dîmbovița, qui se trouvait avec son régiment tout près de Iași, vient dans la ville, où il visite l'Université et le Musée, afin de constater les destructions provoquées par des bombardements. L'auteur de la lettre décrit les matériaux archéologiques par lui trouvés dans le bâtiment dévasté et fait une ébauche de quelques pièces (Pl. I).

Les informations de cette lettre, de plus des documents d'archive, vient de compléter l'image concernant les vicissitudes subies par le Musée d'Antiquités de Iași dans la période du refuge des années 1944-1945.

Légende de l'illustration

Pl. I. L'ébauche (exécutée par M. Petrescu-Dîmbovița) de quelques pièces archéologiques restées au Musée d'Antiquités de Iași après l'évacuation. 1-5: vases céramiques ; 6-7: objets en fer (fer de la charrue et couteau); 8-14: objets en bronze; 15: alêne en os.